

VI. Társas fejlődés

Szeptember 26., szombat, 13 óra

Szólt a monostor harangja.

– Hívnak ebédre – jegyezte meg Éva. – Majd később folytatjuk.

A számukra kijelölt közösségi teremben felszolgált ebédet igen gyorsan elfogyasztották. Egy tál leves volt, kolbász káposztasalátával és egy alma. László farkaséhes volt, így felmarkolt még néhány szelet kenyeret, mielőtt felállt volna az asztaltól.

Egy fiatal szerzetes kiosztotta a munkaruhákat, és az építkezéshez vezette őket, ahol már folytak a munkálatok a leendő csoportszállásként szolgáló épületen. A munka abból állt, hogy kőfalat kellett rakni egy öreg kőműves felügyeletével. Néhány magyarázatra szükség volt, de aztán a csapat gyorsan szétosztotta maga között a különféle feladatokat: habarcskeverés, a kövek lemosása és feladogatása kézzel az állványzat tetejére, elhelyezésük a habarcsrétegen, függőleges helyzetük ellenőrzése, és fugázás. Az idős professzor ragaszkodott hozzá, hogy maga is csatlakozzék, de aztán barátja, az apát, elhívta, hogy a könyvtár elrendezéséhez adjon néhány tanácsot. Fokozatosan kialakult a csapat munkaritmusa, így gyorsan nőtt a fal. Délután öt körül az idős kőműves jelzett, hogy megállhatnak. Nem volt több habarcs, így aznapra véget ért a munka.

– Jó volt építkezni! – kiáltott fel Zsuzsa, miközben levette cementtel borított kesztyűit.

– Jó dolog csapatban építkezni – tette hozzá Éva.

Az apát és a professzor is csatlakozott hozzájuk.

– Jó munka volt! Zuhanyozzatok le, aztán találkozunk az ebédlőben egy kis uzsonnára – mondta az apát.

Néhány perccel később mindannyian az ebédlő hatalmas faasztalán gőzölgő teáscsészék körül gyülekeztek.

– Javasolnék egy kis pihenést – mondta a professzor. – Derítsük fel a monostor alatti szigetet! Jót fog tenni egy kis séta a szabadban.

– És mi lesz a munkánkkal? – kérdezte Éva.

– Beszélgethetünk menet közben is, vagy leülhetünk a fák alá, mint a görög

filozófusok.

– Ne aggódj, Éva. Jól haladunk – nyugtatta meg István.

– Pontosan hétkor van vacsora. Ne késsetek! – tette hozzá az apát.

A professzor ment előre a régi öszvérúton, amely a monostortól vezetett le a hegyoldalra a folyóhoz. Korához képest meglepően gyorsan járt, ügyesen kerülgette a guruló köveket. A többiek igyekeztek lépést tartani vele, miközben a kemény építkezés miatt ugyancsak érezték a lábukat. Az ösvény eltűnt a fenyves sötétjében. Már hallották maguk alatt a folyó zúgását. Rövidesen erős mentaillat keveredett a túlevelűek részegítő illatához. Átvágtak az erdő szélén, és hirtelen a lenyugvó nap fényében találták magukat. A folyó csillogott. Szajkócsapat röppent fel éles visítózással. Az ösvény a zsombékos folyópartot követte. Felbukkant a sziget. Megálltak – újfent elbámulva a táj szépségén. Pára terjengett a folyó fölött; a nyírfák ezüstsínű törzse és rozsdás lombozata tömege tükröződött a vízben. Öreg, mohos kőhídon lehetett a szigetre átjutni. Átmentek a hídon, és rövidesen elérték a régi malom romjait.

– Nézzétek – mondta a professzor, miközben az épületen túlnyúló töltésre mutatott –, a sziget felső végénél felduzzasztották a vizet, és ezzel a vízvezeték-félével vezették le ide. Aztán itt függőlegesen zuhant, hogy a lehető legtöbb energiát adja. Gyertek, nézzétek!

A nagy, emeletes malom felé indultak. A tető részben beomlott, de a földszint még sértetlennek tűnt. Egy meglehetősen alacsony, szederrel befürtött nyíláson léptek be. Döngölt talajon jártak, sötét volt. István elemlámpát vett elő a zsebéből. A fénycsóva megmutatta, ami a két irdatlan, vízszintesen elhelyezett lapátkerékből maradt, amelyek tengelyei – két megfeketedett fatörzs – a boltíves mennyezethez csatlakoztak. A professzor a csoportot a helyiség végébe vezette, ahol két falból kiálló, kőből készült cső nyúlt a kerekek felé.

– Ezek a csövek vezették a vízsugarat a lapátkerekre, hogy meghajtsák őket. A vizet irányítani lehetett, hogy több vagy kevesebb energiát adjon, vagy hogy megállítsa a kerekeket. A tengelyek különféle gépeket hajtottak az emeleten, kétségkívül egy kerékrendszer segítségével.

– Milyen gépeket? – kérdezte István.

– Fűjtatókat, hatalmas mechanikus kalapácsokat és préseket fémek kovácsolásához és formálásához.

– Én azt hittem, hogy a malmokat gabona őrlésére használták! – kiáltott fel Zsuzsa.

– Nem csak – válaszolt a professzor. – Egészen régtől fogva használták a vízenergiát gyárakban is, amíg fel nem találták a gőzgépet. Most egy gyárban vagy egy kohászati műhelyben, másnéven vashámorban vagyunk, ha úgy tetszik. A középkorban a monostorok voltak a technológiai újítások és a gazdasági fejlődés központjai.

– Helyre kellene állítani ezt az épületet, és múzeummá alakítani – mondta László.

– Igazad van. A legtöbb embernek fogalma sincs arról, mekkora fejlettségi szintet értek el már a tizenkettedik-tizenharmadik századra. Néhány akkoriban tökéletesedett technológiát négy-ötszáz éven keresztül használtak megszakítás nélkül. Ez bizonyosan ennek a malomnak az esetében is így volt. A megújuló energia remek példája!

Otthagyták a malmot, és felmásztak egy emelkedőn, hogy elérjék az épület emeletét.

– Látjátok – magyarázta a professzor –, igavonó állatok, vagy akár egész kocsik is feljöhetnek ide ezen a lejtőn, hogy ki- és berakodják a nyersanyagokat és az elkészült termékeket.

Széles ajtó vezetett a műhelybe. Minden romokban hevert. Az emeletet felverte a bozót; a tető és a fal felső részeinek törmeléke borította. Több mint egy méter magasan tornyosultak a gerendák, deszkák és kövek, így szinte lehetetlen volt bejutni.

– Ezt mind el kellene takarítanunk, hogy megtaláljuk a tűzhelyeket és a gépek alapjait – mondta a professzor. – És talán szerszámokat és öntött fémeszközöket is találnánk! Az egyik kémény még sértetlen.

Eltávolodtak az épülettől, hogy bejárják a szigetet, amely nagyjából másfél kilométer hosszú volt, és háromszáz méter széles. A közepén kicsi, sziklás domb-féle emelkedett, rajta nyírfákkal, amelyek egészen a folyópartig tartottak itt-ott természetes tisztásokat alkotva. A professzor az egyik ilyen tisztásra vezette a csoportot.

– Fantasztikus ez a sziget – mondta László. – Hihetetlen jó táborhely lenne!

– Különös légkört lehet itt érezni – mormolta Éva.

– A sziget sokáig lakatlan volt. Története van – tette hozzá a professzor.

Keszeli János egészen természetes mozdulattal ült le egy fatuskóra és a többiek köréje telepedtek.

– Mi lenne, ha most beszélnék a társas fejlődésről? Mit gondoltok?

– Jó ötlet – válaszolta István. – De ne kapkodjunk annyira. Az agyam nem vág annyira, mint reggelt!

A nap már alacsonyan járt. Elhatározták, hogy összegyűjtenek néhány száraz ágat, és tüzet raknak pár kő közé. Nemsokára felcsaptak a lángok és imbolygó fényeket vetettek az arcokra.

A professzor megszólalt:

– A gyermekre születésétől kezdve hat a társas környezet. Teljesen függ az őt körülvevő emberektől, akik gondoskodást és ételmet biztosítanak számára, amelyekre szüksége van a túléléshez és a növekedéshez. Az ezekkel az emberekkel való kapcsolat során az első reflexes viselkedések fokozatosan különböző érzelmeket kifejező gesztusokká válnak: félelem, szomorúság, türelmetlenség és öröm. Létrejön a kommunikáció egy egyszerű formája. Már láttuk, hogy az első életéve során a kisbaba elkezd megkülönböztetni magát az édesanyjától.

– A dackorszak – tette hozzá Zsuzsa.

– Pontosan. Elkezd megkülönböztetni magát a „többiekétől”, és megtanulja utánozni őket. Az utánzásnak rendkívül fontos szerepe van a szocializációban. Eleinte a gyermek akkor képes egy másik személy viselkedését utánozni, amikor az a személy jelen van. Ezután válik képessé a késleltetett utánzásra. A modell távollétében ismétli az utánzott viselkedését. Olyasvalakit jelenít meg, aki nincs ott. Ez a reprezentációs funkció kezdete; innen ered a gondolkodási folyamat és az, amit „tegyük fel, hogy...” játéknak vagy szimbolikus játéknak hívunk rajzban és nyelvben; más szóval a társas kommunikáció.

– Nem igazán értem a szimbolikus játék és a nyelv közötti kapcsolatot – mondta István.

– Amint erre a fogalom is utal, a szimbolikus játék jelképeken alapul. A gyerek például egy gyufásskatulyát tologat körbe-körbe az asztalon és egy autó hangját utánozza. A doboz egy autót jelenít meg, vagyis reprezentál vagy jelképez. Ha autót rajzol, a gyermek egy téglalappal fogja megjeleníteni, és négy karikával, amelyek a kerekek. Ez is szimbólum. A gyufásdobozt vagy a téglalapot a nyelvben egy hangsor vagy más fogja helyettesíteni: egy olyan szó, amely az autó jelentéstartalmához társul. A nyelv tehát feltételezi a reprezentációs vagy szimbolikus funkció meglétét.

– Értem.

– A gyermek a nyelvvel lép be a társadalomba – mondta Zsuzsa.

– A gyermek kezdettől fogva a társadalomban él, mivel az őt körülvevő kultúrától függ az a mód, ahogyan születésétől fogva gondozzák: a születés, az etetés, hordozásának módja, a kapcsolat az édesanyjával stb. De a nyelv segíti a kulturális tanulási folyamat felgyorsulását. A gyermek nagyon fogékony az édesanyjától hallott dalokra és történetekre, amelyek segítik, hogy beavatódjon annak a társadalomnak a kultúrájába és hagyományaiba, amelyben él. Mindazonáltal a valódi társas kommunikáció létrejöttéhez bizonyos mennyiségű időre van szükség.

– Az iskola kulcsszerepet játszik!

– Pontosan, Zsuzsa. A gyermek társas környezete, amely eleinte a közvetlen családra korlátozódik, egyre inkább kiterjed, mindenekelőtt amikor iskolába megy, más gyermekekkel játszik egy csoportban, olyan tanórákon kívüli tevékenységeken vesz részt, mint a cserkészet, és így tovább. De hogy visszatérjünk a nyelvhez, vizsgálatokkal mutatták be, hogy az öt-hatéves gyerekek által kiejtett szavak legalább felének nincs társas funkciója. Valójában nem kommunikációra használják őket, hanem egy cselekvés kísérésére vagy helyettesítésére.

– Arra gondol, hogy a gyerekek magukban beszélnek? – kérdezte László.

– Pontosan. Vagy hogy valami mást társítsanak azzal, amit tesznek. Ez egy „egocentrikus”, énközpontú nyelv, mivel a gyermek kizárólag magáról beszél, és nem próbálja meg a dolgokat mások szemszögéből látni. A pszichológusok egyenesen „kollektív monológrol” beszélnek...

– Micsoda? – kiáltott fel István.

– Már vártam a reakciódat, István! Monológ, mert a gyermek anélkül fejezi ki magát, hogy bárki mást figyelembe venne. Kollektív, mert csoportos környezetben kerül rá sor.

– Van egy olyan érzésem, hogy már láttam valami ilyesmit, amikor a tévében politikai vitákat közvetítettek – fűzte hozzá László.

A professzor cinkosan kacsintott:

– Egy egyéni monológban az egyén magának beszél, mintha hangosan gondolkodna. A kollektív monológban az egyén kifejezi, amit gondol, vagy kommentálja, amit éppen csinál, és ehhez társítja a többieket, de nem igazán próbál kapcsolatba lépni velük.

– A többiek amolyan hallgatóság az illető saját előadásához. Pontosan ezt

látni a tévében – bólintott László.

A professzor szívből nevetett.

– Igazad van, László. Lehet, hogy bizonyos politikusok viselkedésére ez jó meghatározás. De hogy visszatérjünk a kollektív monológra, Piaget, a pszichológus azt állítja, hogy a gyerekek nem tesznek erőfeszítéseket, hogy beszéd közben világosan fejezzék ki magukat, hiszen meg vannak győződve arról, hogy az, akihez beszélnek, azonnal megérti őket, sőt már előre tudja, hogy mit is akarnak mondani.

– Ez a mágikus gondolkodás – jegyezte meg Zsuzsa.

– Úgy van. És a másik gyermek, aki figyel, elégedett, és nem kérdez semmit, mert azt gondolja, hogy mindent megértett. Ez a gyerekek beszélgetésének első szakasza. A második szakaszra hatéves kor körül kerül sor, amikor a gyermek már képes valódi beszélgetést folytatni, jóllehet ez még a jelen lévő tárgyakra, és az éppen zajló történésekre korlátozódik. A nyelv csak a harmadik szakaszban, körülbelül a gyermek hétéves korától válik valóban a társas kommunikáció eszközévé, és ekkor teszi lehetővé a közvetlen cselekvéshez nem kötődő tárgyú beszélgetést. A gyerekek ekkortól képesek a mondandójukat a megszólított személyhez és a megfelelő szövegösszefüggéshez igazítani. Képesek magukat a másik helyébe képzelni, és beszédüket a másik személy reakcióihoz igazítják.

– A nagymamám mindig azt mondta, hogy hétéves korában jön meg az ember esze! – jegyezte meg István.

– Ez így van. Emlékezz, mint mondtunk a szellemi gondolkodásról. A gyermek hétéves kora körül kezd logikus módon gondolkodni a konkrét műveletekről. Mint már láttuk, nagyon szoros kapcsolat van a szellemi, az érzelmi és a társas fejlődés között. Most szeretnék egy olyan elméletről beszélni, amely döntő a társas fejlődés szempontjából, illetve a nevelési koncepciókhoz is nagyon fontos, ez pedig a szerepvállalás. Ahhoz, hogy valakivel hatékonyan tudjak kommunikálni, jól kell ismernem az illetőt, nem?

– Igen – válaszolta Zsuzsa. – Hiszen ha ismerem valakit, akkor tudom, hogyan fog reagálni, észre tudom venni azokat a pillanatokot, amikor a kommunikáció nem működik, és ehhez alakíthatom azt a módot, ahogyan kifejezem magam.

– Pontosan, Zsuzsa. És a legjobban úgy ismerhetünk meg valakit, ha „az ő bőrébe bújunk”. Ahhoz, hogy a másik viselkedését érzékelhessük, és előrejelezhessük, felvesszük az illető a szerepét. A gyermeknek eleinte talán

van valami elképzelése a többi emberről, de nem igazán tudja megkülönböztetni a többiekéről alkotott gondolatait attól, ahogyan másokat érzékel. A második szakaszban a gyermek képes különbséget tenni a saját nézőpontja és másvalakié között, de nem hiszi, hogy bármi is közös lehetne a másik emberrel. A harmadik szakaszban a gyermek képes magát egy másik személy helyébe képzelni, mégpedig úgy, hogy saját gondolatait az illető személynek tulajdonítja. Végül a gyermekben tudatosodik a másik ember nézőpontja és a sajátja közötti különbség. A gyermekek körülbelül hatéves korukra érik el ezt a negyedik szintet.

– Ez teszi lehetővé az elmozdulást a kollektív monológtól a valódi kommunikáció felé?

– Igen, Zsuzsa. De van egy másik fontos pont is, amit meg kellene jegyeznünk a munkánk hátralevő részéhez. Láttuk, hogy a gyermekek a másokkal való kapcsolat során alakítják ki saját emberi identitásukat. Társas kapcsolatokra van szükségünk, hogy független emberré válhassunk. A szerepek vállalásakor a gyermekeknek meg kell szabadulniuk attól az illúziótól, hogy azt higgyék, a többi ember ugyanúgy lát, gondolkodik és cselekszik, mint ők. Piaget ezt hívja „decentrációs folyamatnak”. E folyamat során képesek leszünk különbséget tenni magunk és mások között, és a dolgokat a másik ember szemszögéből nézni ahelyett, hogy saját gondolatainkat és érzékelésünket vetítenénk ki rá.

– És hogyan tanulja meg a gyermek egy szerep elvállalását? – kérdezte István.

– Alapvetően játék közben. Mindjárt visszatérünk erre.

– De vannak előre meghatározott szerepek is – mondta Zsuzsa.

– El tudnád magyarázni, mire gondolsz, Zsuzsa?

– Hát, a társadalom és a társas környezet nyomást gyakorol a gyerekre, hogy bizonyos társadalmi szerepek vállalására kényszerítse...

– Igen – tette hozzá Éva –, ilyenek a nemekhez kötődő szerepek: hagyományos férfi és hagyományos női szerepek!

– Vagy a családi szerepek – folytatta Zsuzsa. – Az idősebb szerepe, a fiatalabb szerepe stb. És ne feledkezzünk meg az iskolai szerepekről sem!

– Nagyon igazatok van. A társadalom arra készíti a fiatalokat, hogy utánnal és azonosulással bizonyos szerepeket vállaljanak. Már egészen korán kényszerítve érzik magukat, hogy megfeleljenek a körülöttük élők többé

vagy kevésbé közvetlenül kifejezett elvárásainak. Ezek a szerepek a szocializáció, vagyis a társadalomba való beilleszkedés szempontjából előnyösek is lehetnek. Mindazonáltal negatív eredményeket is hozhatnak. Különösen a hagyományos férfi és női szerepekre gondolok, amelyek hátráltathatják a fiatalok fejlődését.

– Pontosan hogyan? – kérdezte István.

– István, egyetértesz azzal, hogy minden embert arra kell ösztönözni és abban kell segíteni, hogy minden képességét kibontakoztathassa? – kérdezte a professzor.

– Persze. Ez alapelvem!

– Hát, ma még vannak olyan foglalkozások, vagy szakmai szerepek, amelyekről általánosságban azt gondolják, hogy inkább férfiaknak vagy inkább nőknek vannak fenntartva. Tegyük fel, egy lány érdeklődést és rátermettséget mutat egy általánosságban férfi-szakmának minősített foglalkozás iránt, vagy egy fiú egy általában nőknek fenntartott szakma iránt érdeklődik. Személyes vágyaik beteljesítéséhez egy csomó, a férfiak és a nők társadalmi szerepéről szóló előítéletet kell majd legyőzniük. Ez fontos kérdés a nevelőknek. Más szóval: úgy támogassuk az egyén fejlődését, hogy a saját maga választotta szerep betöltésében segítjük, vagy könnyítsük meg a társadalmi beilleszkedését oly módon, hogy a társadalom normáit tiszteletben tartjuk?

– Ami engem illet, egyértelmű a válaszom – jelentette ki Éva. – Én az egyén oldalát venném, különösen ha lányokat akarunk a társadalomban vállalt egyenlő felelősség vállalásában támogatni. És ez nem csak foglalkozás kérdése, hanem a mindennapi életé is. A nőknek mindig másodlagos szerepük van. Passzívan kell követnie a férjét, de a valós mindennapi életben a szakmája mellett ő viseli a háztartásban végzett munka és a gyerekek nevelésének a terhét is.

– Igazad van, Éva. A társadalom női és férfi szerepeit nem lenne szabad úgy tekintenünk, mint amelyek a női és férfi identitáshoz kötődnek. Tudnunk kell megfelelőképpen kétségbe vonnunk őket, hogy férfi és nő között valódi egyenlőséget teremthessünk.

– Már elég korán elkezdődik ez a férfi és női szerepek közötti hagyományos megkülönböztetés, nem? – kérdezte Zsuzsa. – Például a gyerekek játékaiban.

– Ez nagyon igaz. A lányoknak babát adnak, miközben a fiúknak cowboy-felszerelést. A lányokat már nagyon fiatal koruktól, gyakran tudat alatt arra

nevelik, hogy finomak és passzívak legyenek, és társadalmilag elfogadható viselkedést alakítsanak ki. A fiúknak ellenben meg kell tanulniuk agresszívnak lenni, és versengő magatartást tanúsítani. De ha egy lány érvényesülni akar, és felelősséget akar vállalni, egykönnyen megvádolják azzal, hogy „fiús”. Erős a hajlam arra, hogy a nemi szerepeket a nemi identitással azonosítsuk.

– Nem egészen értem a kettő közti különbséget – mondta István.

– Az identitás egyéni folyamat. Mindannyiunknak ki kell alakítanunk az identitásunkat, vagyis tudatosítanunk kell, hogy nő vagy férfi vagyunk. A szerep ellenben társadalmi tényező. A társadalmi hagyományok határozzák meg a férfiak és a nők viszonylagos szerepét a társadalomban. Képesnek kell lennünk megkérdőjelezni ezeket a szerepeket, ha igazságtalanságot és egyenlőtlenséget hordoznak, vagyis ha fennáll annak a kockázata, hogy fiúk és lányok identitásuk kialakítása közben egy nemek közti egyenlőtlenséggel terhelt helyzetet fogadnak és sajátítanak el, amelyet a szerepek hagyományos elkülönítése parancsol. Különösen ha a fiúknak és a lányoknak fenntartott képességek megkülönböztetése már tendenciává válik...

– Értem – mondta István. – A nagyszüleim például azt gondolták, hogy teljesen normális, ha a fiúk nem törődnek a házimunkával.

– A szüleidnél más volt a helyzet? – kérdezte Zsuzsa.

– Azt hiszem, manapság eljött annak az ideje, hogy a fiúkkal és a lányokkal ugyanazokat a képességeket sajátítsuk el, és arra neveljük őket, hogy egyenlő társakként éljenek – állapította meg Éva. – Pont ugyanolyan fontos a fiúknak és a lányoknak, hogy ki tudjanak vasalni egy inget, fel tudjanak varrni egy gombot vagy le tudjanak vezetni egy megbeszélést. Majd vissza kell térnünk erre a pontra, mert ez érinti a nevelési koncepciónk jó részét.

– Nagyon is egyetérttek – mondta László.

– Nem csak társadalmi szerepek vannak, hanem szabályok és erkölcsi normák is – folytatta a professzor. – Tudjátok, hol és hogyan tanulják meg a gyerekek a szabályok tiszteletét?

– Szüleiktől? – vetette fel István.

– Igen. Láttuk, hogy a gyerekek azután sajátítják el a szüleik által közvetített erkölcsi normákat, miután megoldották az Ödipusz-komplexust. De most valami másról beszélék, nevezetesen a szabályokról. Látjátok már, hová akarok kilyukadni?

– Játék közben? – próbálkozott László.

– Pontosan, László. Különösen társas játékok alkalmával, vagy szabályokkal rendelkező játékokban. Minden gyermek játszik ilyen játékokat az iskolában, és itt jönnek rá a szabályok jelentőségére, amely minden társas élet alapja.

– Arra gondol, hogy a gyerekek sokkal inkább a játszótéren tanulják meg, hogyan éljenek a társadalomban, mint az osztályban? – kérdezte László, miközben csipkelődve Zsuzsára hunyorított.

– Pontosan, drága Lászlóm! Remélem, Zsuzsa, ez nem rendít meg?

– Egyáltalán nem, tanár úr! A játszótér is az iskola része!

– Jól mondtad, Zsuzsa! Ha megfigyelitek a gyerekeket, amint szabályokkal irányított játékokat játszanak, például golyóznak, észrevehettek néhány érdekességet. Piaget tanulmányozta ezt a jelenséget.

– És mire jött rá? – kérdezte István.

– Eleinte, két-három éves koruk körül a gyermekeknek semmilyen szabálytudatuk nincs. Úgy játszanak a golyókkal, ahogy éppen kedvük tartja. Leejtik őket a magasból, elássák, dobálják stb. Aztán, öt-hat éves kortól kilenc-tíz éves korig a szabályok szentek és sérthetetlenek. A gyermekek úgy gondolják, hogy a szabályok a felnőttektől származnak, hiszen ők maguk nem tudnák kitalálni őket. Tíz-tizenegy éves korukban aztán elkezdnek kölcsönös egyetértésen alapuló törvényként tekinteni a szabályokra. Ekkor úgy gondolják, hogy a szabályok nem a felnőttektől származnak, hanem ők maguk találják ki őket, és meg is változtathatják, ha erről megegyeznek.

– Ez a demokrácia – jegyezte meg István.

– Pontosan! Sőt, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy állampolgári tanulási folyamat kezdődik a golyókkal. Azt kell megértenünk, hogy a szabály nem más, mint kompromisszum két ellentétes vágy között: a győzelem vágya, hogy mi legyünk a legerősebbek, és érvényesüljünk a többiekkel szemben; és a velük való közös játék folytatásának vágya között. Ha mindig győzni akarok, annak az lesz a vége, hogy felbosszantom a többieket, akik aztán nem fognak játszani velem. A játék folytatódásáért el kell fogadnom, hogy a többieknek is legyen esélyük nyerni. Képesnek kell lennem az ő bőrukbe képzelni magam. Így tehát el kell fogadnom azokat a szabályokat, amelyek objektíven határozzák meg a játékosok jogait és köteleseit, és azt, hogyan lehet győzni. A kisgyermekek még túlságosan el vannak foglalva a saját érvényesülési vágyukkal, és még képtelenek magukat mások helyébe képzelni, hogy így valóban el tudják fogadni a szabályokat. Utánozzák a nagyobb gyermekek

szabályait, de nem tudják, hogyan tartsák be őket. Mindig van valaki, aki csal, mert túl erős a győzelem vágya, ami azt jelenti, hogy mindenki veszekszik, megáll a játék, a játékosok újra megegyeznek, és a játék újraindul, hogy aztán néhány perccel később új viták közepette újra megálljon.

– Ez így igaz – mondta nevetve Zsuzsa. – Nap mint nap látjuk az iskolában.

– Igen. Ez nehéz tanulási folyamat, jó pár évet vesz igénybe – folytatta a professzor. – De a szabályok elfogadása és betartásra nélkül az egyének nem tudnak teljes mértékben együttműködni. Hét-nyolcéves kor előtt a gyermekek nem képesek igazán együttműködni egy csoportban. Arra sem képesek, hogy a közös cél elérése érdekében megosszák a felelősséget.

– A szabályok az erkölcsöket is magukba foglalják – vetette fel Éva.

– Igen. A játékszabályokról tovább fogunk lépni az erkölcsi szabályokra. Piaget ezt a fejlődést is tanulmányozta. Hét- vagy nyolcéves korig a felnőttektől származó szabályok megsérthetetlennek minősülnek. A kisgyermekek például azt hiszik, hogy minél valószínűlenebb egy hazugság, annál súlyosabb. Egy ostoba tett súlya az általa okozott anyagi kártól függ. A szándék nem számít. A büntetést vezeklésnek tekintik. Az elkövetőt elég szigorúan kell megbüntetni ahhoz, hogy biztosan megértse a hiba súlyosságát. Ebben a szakaszban a gyermek valójában nem maga ítéli meg a cselekedeteket, hanem megelégszik azzal, hogy a kulturális normáknak megfelelően besorolja őket: „jó” vagy „rossz”, „helyes” vagy „helytelen”. A gyermek kizárólag abból a szempontból dönt a büntetés elkerülése és a tekintélynek való engedelmesség között, hogy melyikből tud azonnali személyes hasznot húzni.

– Sok felnőtt még mindig ezen a szinten van – jegyezte meg Éva.

– Sajnos igazad van! Még egy felnőtt is megrekedhet az erkölcsi gondolkodás első szakaszánál. A következő a hagyományos erkölcsök szakasza. A gyermekek szüleiktől vagy más társadalmi csoporttól elvárt szerepekhez igazodnak: „jó kisfiú”, „jó kislány”. A „törvény és rend”, és a tekintély tisztelete mindenképp fölé áll. Hét- vagy nyolcéves kortól kezdve, amint képes lesz logikus módon gondolkodni, a gyermek fokozatosan eléri az erkölcsi függetlenség szakaszát.

– Mit jelent ez tulajdonképpen? – kérdezte István.

– Azt jelenti, hogy a gyermekek többé nem bíznak vakon a felnőtt tekintélyben. Elkezdik megítélni a saját és a mások cselekedeteit. Az erkölcsi

elveket a csoportjukon belüli jogok és kötelességek megosztásával fogadják el. Tizenkét éves koruk körül a gyermekek úgy tekintik a szabályokat, mint egyének közti szerződést. A szabályok nem sérthetetlenek többé, és közös megegyezéssel megváltoztathatók. Végül, a serdülőkorban a fiatalok elérik az általános értékek szakaszát: igazságosság, kölcsönösség, egyenlőség és méltóság. Az erkölcsi elvek inkább egy „társadalmi idelálhoz” kötődnek, semmint a társadalmi valósághoz. Az ezekhez az elvekhez való tudatos és személyes kötődés alapján határozzák meg, hogy mi a „helyes”.

– A tanár úr beszélt a nyelvről és a kommunikációról, a társadalmi szabályokkal való azonosulásról, szabályokról és erkölcsi normákról, de úgy tűnik, elfelejtett valami fontosat – mondta Éva.

– Ez egykönnyen előfordulhat, Éva. Mi az?

– Hát, azt hiszem, hogy a társas fejlődés magába foglalja a felnőttkorba való belépést és a társadalomba való beilleszkedést is.

– Igazad van. A gyermeknek számtalan tanulási tapasztalaton kell átmennie, hogy felkészülhessen arra, hogy elfoglalja helyét a felnőttek társadalmában. Ennek a tanulási folyamatnak az iskola a legfőbb, de nem az egyetlen helyszíne. A család és a cserkészethez hasonló ifjúsági szervezetek is fontos szerepet játszanak. Talán érdekesnek találjátok, hogy általánosságban három tanulási helyzetet azonosítottak. Az elsőt gyámságnak hívják. A gyámsági helyzetben van egy mester (rendszerint egy felnőtt), aki a tudás birtokában van, és egy újonc, aki tanulni próbál. A mester ellátja az újoncot hasznos információkkal és megmutatja neki, hogyan használja a szükséges eszközöket. A mester a gyermek képességeihez igazítja a tudást, úgy közvetíti azt, hogy az újonc el tudja sajátítani. A gyermek fejlődésével a mester háttérbe vonul, hogy több teret engedjen az újonc kezdeményezéseinek és irányításának, de nehézség esetén közbelép, hogy segítsen.

– Ez a tanár–diák kapcsolat – jegyezte meg Zsuzsa.

– Igen. Ez a tanulási kapcsolat leggyakoribb fajtája. Egy orosz pszichológus, Lev Vigotszkij megkísérelte meghatározni „a legközelebbi fejlődési zóna” fogalmát, ami annak a fejlődésnek a szintje, amelyet a gyermek egy adott pillanatban elérhet. Szerinte ez az, amit egy gyermek abban a bizonyos pillanatban képes megtenni, gyámsági kapcsolatban egy felnőttel. Ez az elmélet rendkívül fontos a nevelési célkitűzések meghatározásakor.

– De a gyermekek egymástól is tanulnak a csoportban – szakította félbe László.

– Igen. Ez megfelel a második tanulási mechanizmusnak, amelyet „együtt-épülésként” ismerünk. A gyámsági helyzettel ellentétben az együtt-épülés kapcsolatokban és képességekben viszonylagos egyenlőséget feltételez a két vagy több egyén között. Ebben a helyzetben a társak összeadják ötleteiket és tudásukat, hogy elérjék a közös célt.

– A cserkészletben ez a legáltalánosabb helyzet – jegyezte meg László. – Nem csak maguk a fiatalok között, hanem a fiatalok és a felnőttek között is.

– El tudnád ezt egy kicsit jobban magyarázni?

– Arra gondolok, hogy egy cserkészvezetőnek nem kell minden területen szakértőnek lennie. Gyakran előfordul olyan helyzet, amikor nevelési szempontból szerencsésebb, ha a vezető a fiatalok szintjére helyezi magát, és azt javasolja, hogy adják össze ötleteiket és képességeiket, hogy együtt oldják meg a problémát.

– Ez nagyon igaz. Ilyen módon gazdagabb nevelői kapcsolatot építhetünk ki, és a fiatalokat magasabb fokú függetlenség eléréséhez segíthetjük.

– És melyik a harmadik szituáció? – kérdezte Éva.

– Az utánzási mechanizmus, amelyet már néztünk. Az utánzás egy modellhez való viszonyítást jelent (vagy egy külső modellhez, vagy egy már elsajátítottéhoz), hogy az ember ellenőrizze és értékelje erőfeszítéseit.

– A fiatalok gyakran minket választanak modellnek, anélkül hogy tudnának róla – szölt közbe Zsuzsa.

– Nem veszélyes ez? – kérdezte Éva.

– Azt hiszem, egy nevelő számára az a veszélyes, ha a három tanulási mechanizmus közül csupán egyre korlátozza a tevékenységét, vagyis ha kizárólag mester, példakép vagy társ akar lenni, és ha anélkül helyezkedik bele ebbe a szerepbe, hogy különböző helyzeteket tudomásul venne. Fontos, hogy mindhárom stílust alkalmazni tudjuk, és képesek legyünk akkor váltani egyikről a másikra, amikor szükséges.

– Szeretnék egy pillanatra visszatérni a csoporthoz. Azt hiszem, nagyon fontos szerepet játszik a társas fejlődésben, nem? – kérdezte László.

– Minden pszichológiai és neveléstudományi tanulmány kimutatja a csoport nevelő szerepét a fiatalok életében, különösen a serdülőkorban. Függetlenségük keresése közben a fiatalok szeretnék megszabadulni szüleik gyámságától, és a kortárs csoport kedvező környezetet jelent fejlődésükhöz.

– Miért akarnak a serdülők olyan nagyon csoporthoz tartozni? – kérdezte Éva.

– Minden korban szükségét érezzük, hogy elismerjenek, és hogy szerepünk legyen egy csoportban vagy közösségben. De igaz, hogy serdülőkorban a csoportélet rendkívül fontos szerepet játszik. Ahhoz, hogy ezt megérthessük, kicsit vissza kell mennünk az időben, hogy lássuk, hogyan fejlődnek a dolgok a gyermekkortól. Láttuk, hogy hét-nyolcéves kor előtt a gyermek még nem elég érett ahhoz, hogy egy csoportban megfelelően együttműködjék. Aztán kilenc és tizenegy éves kora között elérkezik a társas fejlődésnek egy amolyan aranykora. A legtöbb esetben a gyermekek harmóniában vannak a családjukkal és az iskolával is. Tizenegy vagy tizenkét éves kor körül a pubertás és az új szellemi képességek megérkezésével megkérdőjeleződik a gyermekkor csodálatos egyensúlya. Ha egy gyermeket megkérdezzük, mit gondol valakiről, hajlik rá, hogy mindössze néhány külső jellemzőjét írja le. A fiatal serdülők viszont képesek megítélni a jellemet. Kezdek felfedezni az egyén mélységeit és egyediségét. Képesek mások véleménye alapján megítélni saját cselekedeteiket, tudatosodnak bennük az önmagukban lezajló változások. Elkezdik önmagukat is megkérdőjelezni, ami esetleg szorongást okozhat. Ezért próbálnak tudattalanul is önmagukhoz hasonlóakhoz csatlakozni. A serdülőkor elején, tizenegy-től tizenhárom éves korig, a spontán csoportok gyakran elkülönülnek nemek szerint: a fiúk az egyik oldalon, a lányok a másikon.

– Ez még a vegyes iskolákban is megfigyelhető – jegyezte meg Zsuzsa.

– Igen. Ebben a korban a lány-fiú találkozások gyakran a két csoport találkozásai, amikor is csúfolódással, szarkazmussal és a férfi-nő sztereotípiák használatával próbálnak felülkerekedni a másik nem jelenléte által okozott szorongáson. De a csoportok mindenekelőtt közös tevékenységek alapján jönnek létre. Ha nem érdekel az adott tevékenység, akkor nem akarsz az adott csoporthoz tartozni.

– De a helyzet tizenöt-tizenhat éves kor körül megváltozik, ha tapasztalataim nem csalnak – mondta László.

– Valóban. A tizennégy-tizenhatéves kor a barátságok kora. Rendkívüli és szenvedélyes kapcsolat jön létre valakivel, aki azonos korú és nemű, és úgy érezzük, mintha a saját másunk volna. Úgy tűnik, a fiatalok szükségét érzik annak, hogy a csoport tagjaiban megtalálják azokat a tulajdonságokat, amelyekről úgy gondolják, hogy önmagukra is jellemzőek, vagy szeretnék, ha jellemzőek volnának. Szükség van a kölcsönös azonosulásra, sőt konformizmusra, ami egészen addig mehet, hogy azonos módon öltözködnek és fejezik ki magukat. A fiatalok a bensőségességet keresik, és a csoportlétszám

spontán módon lecsökken. Tizenhét éves kor után, a serdülőkor végén a kapcsolatok egyre kevésbé szenvedélyesek; a fiatalok elfogadják és a gazdagodás forrásának ismerik el az egyéni különbségeket. Egymást kiegészítő tulajdonságok szerint képeznek csoportokat, és a különbségeket keresik az egyszerű hasonlóság helyett.

– Arra gondol, hogy egy saját identitását kereső fiatalnak egy magához hasonló egyénekből álló kortárscsoportozás kell tartoznia, viszont ha egyszer ez az identitás világosan kialakul, akkor a fiatal már inkább a kiegészítést fogja keresni a tőle különböző emberekben?

– Ez az, Éva.

– De tizenhét-tizennyolc éves korban társas szempontból az a fő kérdés, hogy hogyan integrálódjunk a társadalomba, nem?

– Igen, ezzel kapcsolatban még kell egy kicsit beszélgetnünk a serdülőkorról. Mi a serdülőkor? Az a pillanat, amikor a fiatalok ugyan már elérték a felnőtté váláshoz szükséges intelligenciát, testalkatot és szexuális érettséget, de a társadalomban még nem foglalhatnak el egy felnőttnek való helyet. Biztosan tudjátok, hogy ez új jelenség. A múltban nem létezett serdülőkor, vagy nagyon rövid volt; amint a természeti népeknél ez ma is így van. A gyermekkorból a felnőttkorba való átmenetet csak rítusok és szertartások jelezték.

– Vallásos szertartások? – kérdezte László.

– Igen, persze. De ezeknek a rítusoknak nagyon erős társadalmi funkciójuk is volt. Általában a pubertásban került sor rájuk, és egyfajta visszavonulási időszakokkal kezdődtek, amikor is a serdülőt elválasztották a körülötte élőtől, vagyis jelképesen megszakították az anyához fűződő kapcsolatot. A fiatal aztán bizonyos titkos tudásba avatták be, mielőtt részt vett volna azokon a szertartásokon, melyek során szimbolikusan is megkapta a felnőtté válást megillető státuszt, minden joggal és kötelességgel. Idehaza a közelmúltban bizonyos mértékig a sorkatonai szolgálat játszotta ezt a szerepet. A modern társadalom viszont többé nem jelzi a felnőtté válás átmenetét, és úgy tűnik, a serdülőkor egyre hosszabbra nyúlik. Ez az egyre tovább tartó oktatásnak köszönhető, illetve a munkanélküliségnek, amely késlelteti a gazdasági függetlenedést, és így a felnőtté válást.

– Azt hiszem, ettől szenvednek is a fiatalok.

– Azt hiszem én is, László. Szeretnének elismertté válni és felnőtt szerepeket vállalni, de a társadalom nagyon hosszú ideig elutasítja a

felelősségvállalásukat. Azt gondolom, hogy a tizennyolc-húszéves fiatalok legnagyobb kihívása a társadalmi és szakmai beilleszkedés. Sok fiatal lemondott már róla, hogy ezt valaha is elérje: biztos kilátások nélkül nyújtja a tanulmányait, vagy beleragadt munkanélküliség nyűgjeibe. Úgyhogy saját identitását és társadalmi beilleszkedését bandákhoz vagy csoportokhoz csatlakozva keresi, mivel a társadalom elutasítja.

– Mit tehet ilyenkor egy cserkészethez hasonló szervezet? – kérdezte Éva.

– Úgy látom, hogy a cserkészetnek az a hivatása, hogy segítse a fiatalokat beilleszkedni a társadalomba, mégpedig nem valami passzív vagy alkalmazkodó módon, hanem aktívan és ötletesen. Ehhez kapcsolódva én három fő irányt látom a munkánknak:

1. Kapcsolat és kommunikáció. Manapság sokan szenvednek a magánytól, és elszigetelve érzik magukat. Ők valójában bezárultak önmagukba, és képtelenek másokkal nyitott, bizalmon alapuló kapcsolatot kialakítani. A másokhoz való kapcsolatot meg kell tanulni. Ez nyitottságot igényel, a különbségek elfogadását és az odafigyelés képességét. Olyan társadalomban élünk, ahol a modern kommunikációs technika egyre magasabb színvonalú. De vajon javítja-e az információhoz, kapcsolatokhoz való hozzáférésünket és más kultúrák megismerését, vagy manipulálja a tömegeket? Meg kell tanítanunk a fiatalokat ezeknek a technikáknak az olyan magas szintű kezelésére, hogy elkerülhessék a manipulációt, és képesek legyenek másokkal kommunikálni.

2. Együttműködés és vezetés. Egyetlen társadalom sem fejlődhet, ha tagjai nem képesek együttműködni a problémák elemzésében és megoldások kialakításában, egymással összhangban álló projektek által. A cserkészetnek arra kell nevelnie a fiatalokat, hogy aktív és felelős tagjai legyenek azoknak a közösségeknek, amelyekhez tartoznak. Ez a jó szabályok és törvények elfogadását jelenti, illetve a rossz vagy nem megfelelő törvények megkérdőjelezésére és megváltoztatására való hajlandóságot. Magában foglalja a többiekkel való együttműködést, és a csoporton belüli felelősség elosztását is.

3. Testvériség és szolgálat. Célunk, hogy olyan polgárokat neveljünk, akik eltökéltek egy igazságosabb, toleránsabb társadalom létrehozására, amely ösztönzi a alulról jövő kezdeményezéseket és a felelősséget, anélkül hogy a peremre szorítaná vagy kizárná a gyöngéket és szegényeket. A fiatalokat ezért segíteni kell a civilizáció értékeinek felfedezésében és elsajátításában, mint pl. az erőszak elutasítása, a viták rendezése, a férfiak és a nők méltóságának tisztelete, valamint az igazságosságnak a megerősítése, a fajgyűlölő előítéletek

visszaautasítása, és ehelyett a nemzetközi együttműködés fejlesztése. A cserkészlet által a fiatalok felfedezhetik ezeket az értékeket, amelyeket mindennapi életükben konkrétan gyakorolhatnak az elvont és távoli elméletek helyett.

A kövek között izzott még egy kis parázs. Istvánban hirtelen tudatosodott az őket körülvevő sötétség: fölkapcsolta az elemlámpáját és ránézett az órájára.

– Majdnem hét óra – mondta.

– Észre sem vettem az idő múlását – jegyezte meg Zsuzsa. Köszönjük, tanár úr. Rendkívül érdekes volt.

– El kell indulnunk, ha nem akarunk elkésni a vacsoráról.

László és István befedte a köveket, hogy kialudjék a parázs, s a csoport felkerekedett a monostor felé vezető ösvényen.

•••